

Ключевые слова: профильное обучение, инновационная технология, спортивно ориентированное физическое воспитание школьников, учитель физического воспитания.

Roters T. T. Profil'noe teaching a physical culture is innovative technology of the sportin-oriented physical education of student senior school

In the article the analysis of results of theoretical and establishing research of problem of the type teaching a physical culture is given student senior school as innovative technology of the sporting-oriented фізичного education. The dominant role of increase of motivation of senior pupils is sanctified deeply to study the different types of sport as a tool for a capture new motive abilities and skills, основними by theoretical and practical positions of method of physical culture, and also abilities and skills of pedagogical activity in area of physical education and sport.

Key words: specialized education, innovative technology, sports-oriented physical education students, a teacher of physical education.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 37.04

Л. Т. Рябовол

НАСЛІДУВАННЯ В ОСВІТНІХ СИСТЕМАХ ЯК ОСНОВА РОЗРОБКИ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ (НА ПРИКЛАДІ СИСТЕМИ НАВЧАННЯ ПРАВОЗНАВСТВА)

Постановка проблеми. Освітні системи розвиваються за законами системної подібності, системного наслідування й програмування, інваріантності й циклічності розвитку і функціонування. Їх реалізацію забезпечують, як вказує А. Суббето, „носії спадкових інваріантів”, роль яких відіграють уявлення про поліструктурність освітньої системи [19, с. 40, 280, 493]. Ю. Калиновський представляє спадкові інваріанти як ціннісні культурно-цивілізаційні „коди” спадкування, двома історичними компонентами: хроно-вертикальною (успадкування і збагачення власного досвіду) і хроно-горизонтальною (запозичення і відторгнення чужого досвіду) [6, с. 17]. Саме успадкування системою шкільної правової освіти попереднього досвіду забезпечує її відтворення, постійну присутність у житті суспільства, ефективно цілеспрямоване функціонування. Це дозволяє нам стверджувати, що підвищення якості шкільної правової освіти, вироблення і впровадження інноваційних технологій у навчання правознавства вимагають комплексного ретроспективного аналізу

відповідної освітньої системи, проведеного з метою вивчення й творчого використання її позитивного досвіду (спадку).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історичний розвиток та становлення шкільної правової освіти і навчання правознавства висвітлені у працях Б. Андрусина (дослідив розвиток шкільної правової освіти у період, починаючи з 1991р.), А. Гуза (вивчав еволюцію шкільної правової освіти України у др. пол. XIX – XX ст. та джерельну базу дослідження цієї проблеми), І. Криштак (визначила роль школи у правовому вихованні старшокласників у др. пол. XX ст.), О. Наровлянського (намагався розв'язати проблему створення системи правової освіти), А. Стаканкова (аналізував теорію і практику правового виховання в історії вітчизняної педагогічної думки др. пол. XIX – початку XX ст.), І. Смагіна (розкрив сутність правознавчого та законодавчого підходів до викладання шкільних правових навчальних предметів), І. Усенка та ін. Однак комплексного аналізу розвитку і становлення системи шкільної правової освіти проведено не було, проблема успадкування й творчого використання виробленого нею досвіду не була предметом окремого дослідження, що й зумовило обрання теми та мети нашої наукової статті.

Мета статті – проаналізувати досвід функціонування системи шкільної правової освіти, вироблений, переважно, за радянських часів, з позицій системного підходу та визначити ті позитивні надбання, які можуть бути творчо використані на сучасному етапі її становлення та стати основою розробки і впровадження інновацій у навчання правознавства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення правознавства в школах Російської імперії було започатковано у др. пол. XVII ст. і пов'язується з іменем Петра I. Уже в той час почали закладатися методологічні основи шкільної правової освіти, розробка яких продовжується й сьогодні. Зміст шкільного правознавства формується, виходячи із змісту юридичної науки і ґрунтується на пріоритетній, у певний період, правовій концепції. У зв'язку з цим, як зазначає І. Смагін, у процесі свого розвитку правова освіта існувала у двох принципово відмінних формах: *правознавство* і *законознавство* [17, с. 52]. Правознавство є людиноцентричним, ґрунтується на філософсько-правовому підході, теорії природного права, на думку прихильників якої, політичне та правове життя суспільства має відповідати вимогам права, що походить із самої природи людини; законодавство лише закріплює і забезпечує її природні права. Відповідно, право – це спосіб забезпечення нормальних умов життєдіяльності людини, а не її примушення [20, с. 129]. Законознавство є державоцентричним, ґрунтується на нормативно-позитивістському підході, ідеолог якого К. Кельзен вважав, що вихідною формою буття права є норма права, отже, право – це норми, закріплені в правових актах; право і закон ототожнюються [15, с. 215], причому, пріоритетним

стає закон, що виражає і закріплює інтереси і потреби не особи, а держави й забезпечується її примусовою силою.

Протягом тривалого часу в юриспруденції переважав позитивістський підхід, оскільки він відповідав принципам офіційної державної політики як Російської імперії, так і радянської соціалістичної держави. Їх суттєвою рисою був недемократичний політичний режим, за якого інформування громадян про їхні природні права і свободи владою не передбачалося; потрібними були неосвічені у праві виконавці, які не сумнівалися в засадах існуючого устрою. Саме таке державне замовлення виконувала у ті часи шкільна правова освіта. Відбиваючись у її змісті, нормативістський підхід зумовлював обмеження вивчення права переказом діючого законодавства, теорія права, філософське, історичне його осмислення не передбачалося. Однак з нього виходили укладачі програми (К. Неволін) і підручника (М. Рождественський) з курсу законодавства, котрі у середині XIX ст. розробили змістову тріаду: теорія держави і права; правові засади державної влади; основні положення чинного законодавства, що стала основою структурування змісту шкільної правової освіти у XX ст. Лише на початку XXI ст. від неї почали відходити розробники програм, серед яких О. Пометун, Т. Ремех та ін.

У др. пол. XIX ст. у зв'язку з новими політичними й соціально-економічними умовами активізувався громадський рух, учасники якого обстоювали розширення змісту освіти, необхідність вивчення суспільствознавчих предметів, здійснення правового виховання, способами якого вважали: застосування в шкільному житті „початків права”, викладання курсу законодавства; започаткування самоврядування шляхом створення учнівських товариств; виховання в сім'ї, тісний зв'язок сім'ї і школи, організація закладів позашкільної освіти [18, с. 12], що як позитивний досвід розвивалося у подальшому, обґрунтовувалося науково й методично.

Особливу роль у розвитку правової освіти в Україні відіграли земські установи, утворені відповідно до реформи 1864 р. Земці виходили з того, що реалії державного і суспільного життя др. пол. XIX ст. зумовили нове завдання суспільствознавчої освіти: підготувати особу, котра орієнтується в історичних та суспільно-політичних подіях, розуміється на процесах, що відбуваються в країні, й може брати у них участь. Правову освіту (як складову суспільствознавчої) вони розглядали як засіб задоволення потреби людини в знаннях про державу і право, обґрунтовували практично-прикладне значення законів у житті. Завдання правової освіти вони вбачали в наданні населенню, насамперед селянам, які в нових умовах залучалися до державного управління й брали участь у різних відносинах, елементарних знань про правові норми. Максимально, на думку земських освітян, його виконанню сприяло введення до навчального плану, хоча б у варіативну частину, курсу законодавства. Проведений нами аналіз навчальних планів деяких середніх закладів, підвідомчих земств (Єлисаветградське земське реальне

училище, Херсонське земське сільськогосподарське училище), засвідчив, що вони вміщували цей курс. Програмою-мінімум уважалося повідомлення учням знань про державу і закон у контексті тем з історії, тобто, виходячи з особливостей конкретного періоду, інформування про: права селянина, які він мав / має як громадянин, учасник селянського товариства, виборець до Державної Думи, присяжний засідатель; функції та повноваження місцевої влади; основи знань з цивільного і кримінального галузей права. До дидактичних принципів, на яких має ґрунтуватися навчання законодавства, земські освітні діячі відносили: практичність (відповідність запитам і потребам життя), наочність, доступність, міжпредметність, виховний та розвиваючий характер, саморозвитку і самоосвіти. Вони також обстоювали необхідність урахування та сприяння розвитку пізнавальних інтересів і здібностей учнів, позитивну мотивацію та стимулювання навчання. Земські освітяни опікувалися й підготовкою вчителів до викладання законодавства, так, на педагогічних курсах їм пропонувалося прослухати лекції і взяти участь в обговоренні навчальних програм з цього предмета [14]. Практично увесь цей досвід був критично вивчений науковцями, успадкований системою шкільної правової освіти та продовжує удосконалюватися на сучасному етапі їх становлення.

З часу запровадження правової освіти в середні навчальні заклади й до початку ХХ ст. вона не мала системного характеру. Концептуальні засади юридичної науки були у стадії розробки, що відбивалося у змісті шкільних курсів. Теоретичні засади правової освіти лише починали формуватися, практика її реалізації – накопичуватися. Однак, позитивні надбання того часу, як: включення правознавчих курсів у навчальний план середніх освітніх закладів та розробка їх змісту не лише на засадах нормативістського і державоцентричного, але й природно-правового та людиноцентричного підходу, були розвинуті у подальшому.

У ХХ ст. шкільна правова освіта реалізувалася двома шляхами: 1) навчання правознавства як окремого предмета; 2) засвоєння правових знань у процесі вивчення інтегрованого курсу „Суспільствознавство”. Точками біфуркацій, відправними для обрання одного з них, були певні суспільні зміни і прийняття нових нормативно-правових актів, передусім конституцій, доведення змісту яких до населення й забезпечувала шкільна правова освіта.

У період 1924 – 1936 рр. із загальними відомостями про державний устрій та Конституції СРСР і УРСР учнів знайомили під час вивчення „Суспільствознавства”. Протягом 1937 – 1961 рр. у школі вивчався предмет „Конституція СРСР”. Починаючи з 1962 р. й до 1974 р., відомості з правознавства знову інтегровано у курс „Суспільствознавства”. Це пов’язується із змінами політичного курсу (ХХ з’їзд КПРС), усвідомлення сутності яких населенням вимагало підсилення ідеологічного впливу. Крім того, радянське керівництво, переоцінюючи право з нових політичних позицій, вказувало на поступову зміну його ролі і, навіть,

„відмирання у безкласовому суспільстві, в якому ліквідовано приватну власність, відсутні товарно-грошові відносини”. М. Хрущов заявляв, що в соціалістичному суспільстві злочинності бути не може, вона буде подолана й, розглядаючи право передусім як засіб примусу, притягнення особи до відповідальності, стверджував, що право у такому суспільстві скоро зникне, відповідно, його не потрібно вивчати. Проте, програма „Суспільствознавства” все ж включала питання, що раніше були вивчалися в курсі „Конституція СРСР”: політична організація, державний устрій СРСР, основні права та обов’язки радянських громадян, деякі положення трудового, колгоспного та ін. галузей права [8].

У кінці 60 – на початку 70-х рр. ХХ ст. правове виховання та правова освіта актуалізувалися, що відбилося у постановках партії та уряду „Про заходи по покращенню правового виховання трудящих” (1970 р.) та „Про покращення правової роботи в народному господарстві УРСР” (1971 р.), інструктивному листі Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти СРСР № 15 від 4.05.1973 р. „Про подальше удосконалення роботи з правового виховання студентів вищих і учнів середніх спеціальних навчальних закладів і пропаганди радянського законодавства”. У них наголошувалося на підсиленні правової складової суспільствознавчої освіти. На їх виконання було утворено новий курс „Основи Радянської держави і права”, який вивчався у школах, починаючи з 1975 р., до 1991 р. у 8-ому класі в обсязі 35 годин на рік. Такий підхід успадковано сучасною системою шкільної правової освіти. Не дивлячись на зміни у меті, змісті, методиці, обсяг навчального часу, відведеного на вивчення основного обов’язкового правознавчого курсу („Основи правознавства” у 9-ому класі) залишається незмінним. Зазначимо також, що його було введено у навчальні плани, починаючи з 1996 р., у зв’язку з прийняттям Програми правової освіти населення 1995 р. і Конституції України 1996 р.

Незалежно від форми реалізації правова освіта за радянських часів обслуговувала партійно-державне замовлення – формування законослухняної особистості, котра використовує правові знання в інтересах держави, інтереси ж самої особи нівелювалися. Правова освіта була ідеологізованою та політизованою. Її целевизначення та відбір і структурування змісту ґрунтувалися на державоцентричному і законознавчому підходах, оскільки в юриспруденції домінувала позитивістська теорія права. Лише у 70 – 80-ті рр. розуміння права розширилося за рахунок включення у його визначення прав особи, правосвідомості, правовідносин. Нормативістське вчення піддавалося критиці представниками природно-правової та соціологічної правових течій. На їхню думку, наявність у законодавстві „мертвих” норм, декларативних, лозунгових приписів, не відповідних сутності суспільних відносин, підривають твердження про збіг права і законодавства. Однак, прогресивний розвиток юриспруденції у той період майже не впливав на правову освіту, що пояснювалося її закритістю. Відповідно, основною

метою правової освіти у школі проголошувалося «виховання громадянської поваги до багатогранної діяльності держави, що забезпечує охорону правопорядку, інтересів суспільства, прав і свобод громадян, почуття особистої належності кожного до практичної реалізації вищої мети і завдань загальнонародної держави [5, с. 226].

У змісті послідовно розкривалися питання суспільного і державного устрою СРСР, системи радянських державних органів, основних прав і обов'язків громадян, історичного значення Конституцій. Курси Конституції охоплювали переважно основи держави, не містили положень про чинне законодавство, не забезпечували формування в учнів цілісного уявлення про систему права і законодавства. У 50-их рр. у змісті правової освіти був підсилений законознавчий аспект (спрямованість на вивчення законодавства, обов'язків громадян, без з'ясування сутності й соціального призначення держави і права). В основу структурування змісту була покладена вже відома змістова тріада, навчальна програма охоплювала питання загальної теорії держави і права, Конституції СРСР та УРСР, галузевого законодавства (трудового, сімейного, цивільного, адміністративного, кримінального). Курс „Основи радянської держави та права” за законами системного наслідування успадкував попередній досвід шкільної правової освіти, однак, засвідчував її новий, більш високий рівень розвитку, формував підґрунтя для становлення сучасної системи шкільної правової освіти. Його метою було формування громадянської відповідальності й особистої переконаності в необхідності суворого дотримання моральних і правових норм та непримиренної боротьби з антисуспільними проявами. Курс мав практичне спрямування. Перелік його завдань був розширений і ускладнений та включав: формування необхідної системи знань з питань держави і права; виховання поваги до Радянської держави і права, соціалістичної законності; вироблення вміння протистояти неправильним поглядам на державу і право, спростовувати їх; формування навичок правомірної поведінки, потреби й уміння активно захищати в установленому законом порядку інтереси держави, суспільства, особи; виховання активної громадянської позиції, нетерпимості до правопорушень [7, с. 3 – 5]. Мета і завдання відповідали новим умовам суспільно-політичного розвитку країни, були свідченням того, що шкільна правова освіта реагує на зміни, які відбуваються в державі. Нова мета вимагала оновлення змісту, переорієнтації у підходах до його відбору. Проте, як і раніше, зміст виконував партійне замовлення, що не узгоджувалося з вимогами часу, потребами суспільства і особи, осучасненою метою. Він спрямовувався на становлення законослухняної особистості, котра вміє застосовувати правові знання в інтересах держави і суспільства, причому, аспект „законослухняності” був підсилений, що виявилось в доповненні змістової тріади новим блоком питань: держава і право, взаємозв'язок права і моралі; радянське право і законодавство (за галузевим принципом); законність і правопорядок в

країні. Це стало важливою сходинкою у розвитку системи шкільної правової освіти, оскільки підтвердило дію закону, відповідно до якого всі компоненти структури системи мають бути взаємоузгодженими; якщо вони суперечать один одному, то система відкине „чужорідний” компонент, або взагалі припинить існування, у зв’язку з тим, що не може виконати призначення, для якого утворена. Змістовий став першим, серед компонентів системи правової освіти, який почали модернізувати після набуття Україною незалежності. Це відбивалося у розробці цілої низки навчальних програм з правознавчих курсів, наприклад [11; 12 тощо]. Паралельно, удосконалювалася й методична система правознавства.

Аналіз мети та змісту шкільної правової освіти, засвідчив, що в радянський період вона була знаннево зорієнтованою, спрямованою на формування знань, умінь і навичок (ЗУНів), а не на розвиток особистості та її реальну підготовку до життя (хоча останнє й декларувалося в освітніх документах). Не передбачалося нею й вироблення особистісного ціннісного ставлення до держави, права, закону. Всі школярі повинні були оцінювати їх однаково з ідеологічних позицій, визначених партією. Це дозволяє характеризувати її як орієнтовану на недемократичні суспільні цінності й відповідне державне замовлення. Однак, як вказує Н.Еліасберг, починаючи з 60-их рр. вона вже частково задовольняла й потреби самої особи. Так, програмою курсу „Конституція СРСР та УРСР” (1960 р.) передбачалося формування в учнів системи правових знань, значимих для самої особистості як суб’єкта правомірної поведінки [4], що є проявом людиноцентризму.

Аналізуючи методичну систему правознавства, ми встановили, що основною формою навчання був урок. У старших класах проводили лекції та семінари. На початку заняття актуалізувалися опорні знання, як правило, у формі бесіди. Це забезпечувало системність, наступність, послідовність у навчанні. Запроваджувалися рольові ігри, конференції, диспути на правову тематику; залучалися співробітники державних, судових і правоохоронних органів, депутати місцевих рад трудящих і представники їх виконавчих комітетів. Навчальна діяльність учнів на уроках пов’язувалася з позакласною і позашкільною правовиховною роботою, формами яких були: гуртки і учнівські наукові товариства, усні журнали, лекторії, вечори запитань і відповідей, екскурсії тощо. Звернення до таких організаційних форм вирішувало низку навчально-виховних завдань: стимулювання пізнавального інтересу до предмета; забезпечення зв’язку навчання з життям, теорії та практики; орієнтування учнів на юридичну професію тощо. Цим і пояснюється їх успадкування сучасною системою шкільної правової освіти.

Методисти вказували на необхідність врахування в процесі навчання вікових особливостей учнів, що, однак, не повністю втілювалося у практику. Цей напрямок є перспективним для розробки інноваційних технологій, адже проблема адаптації наукових знань до

віку школярів є актуальною й сьогодні, що пов'язано з високим рівнем складності юридичної науки.

Досвід, гідний подальшого використання, – це досвід встановлення внутрішньо-курскових та міжпредметних зв'язків правознавства, передусім, із суспільствознавством та історією. Основний шлях їх реалізації – пригадування певного положення, навчального матеріалу, вже відомого учням з іншої теми чи предмета, й використання його в процесі засвоєння нових знань. Серед методичних прийомів реалізації таких зв'язків: порівняння; репродуктивні та проблемні питання, логічні бесіди (система взаємопов'язаних запитань); завдання на коментування; аналіз наочних посібників, текстів, життєвих явищ; постановка завдань для урочної і позаурочної роботи, виконання яких вимагає від учня застосування знань, вмінь, отриманих і сформованих раніше [3, с. 73, 84]. Доцільність реалізації внутрішньо-курскових та міжпредметних зв'язків у процесі навчання правознавства обґрунтовується тим, що у такий спосіб забезпечується наступність, системність, комплексність у сприйнятті держави, права і законодавства як суспільних явищ та предмета вивчення правознавства, формується цілісне уявлення про них.

Основними напрямками роботи вчителя щодо засвоєння змісту шкільної правової освіти були і залишаються: 1) формування в учнів правових понять (норма права, держава, демократія, законність тощо) як одиниць навчального матеріалу. На допомогу школі науковці розробляли словники-довідники. До цієї роботи залучалися і вчителі, вона продовжується й сьогодні, наприклад [13; 16 тощо]. З метою підвищення ефективності засвоєння понять методисти пропонували теоретичні положення змісту пов'язувати з практикою правозастосування; обґрунтовували необхідність контролю за цим процесом, рекомендували вводити в структуру опитування термінологічні диктанти [9, с. 22]. Цей досвід творчо використовується сьогодні, наприклад, завдання на перевірку розуміння понять та вмінь їх використовувати включаються в різнорівневі тести, юридичні задачі; 2) встановлення співвідношень, причинно-наслідкових зв'язків, взаємозв'язків. За радянських часів доведено й сьогодні підтверджено, зокрема, у працях Н. Ткачової, що встановлення співвідношення, наприклад, між правами й обов'язками сприяє глибшому розумінню питання рівноправності громадян. Причому, це співвідношення розглядають у двох аспектах: 1) не існує прав без обов'язків, так само, як не існує обов'язків без прав; 2) право є обов'язком, а обов'язок – правом. Достовірність цих тверджень, як і раніше, має підтверджуватися в процесі вивчення тем щодо конкретних прав і обов'язків громадян [1, с. 129, 138].

Використання наочності (схеми системи державних органів, таблиці, діаграми та ін.). Реалізації „золотого правила дидактики” сприяло видання наочних посібників, наприклад, „Політична організація радянського суспільства” (М., 1972), таблиць „Основы советского государства и права” (М., 1979); розроблялися методичні аспекти

застосування наочності у вивченні правових питань [2]; обґрунтовувалася доцільність застосування наочності в контексті усних пояснень вчителя, з метою конкретизації теоретичних положень тощо [3, с. 115 – 126]. Таблиці, наприклад, порівняльні, та схеми сьогодні також широко використовуються у процесі навчання правознавства із залученням інформаційно-комунікативних технологій, сучасних технічних засобів навчання.

Як свідчить практика вивчення правових питань за радянських часів, доцільними й ефективними є практичні методи навчання, передусім, робота з документами. Учні опрацьовували тези і доповіді ЦК КПРС, програми партії, зміст Конституції СРСР, Положення про вибори, Кримінальний кодекс УРСР, Закон про судоустрій УРСР, Положення про соціалістичне державне виробниче підприємство, основи законодавства СРСР і союзних республік про працю, Закон СРСР про загальний військовий обов'язок, Кодекс про шлюб та сім'ю УРСР [21, с. 141 – 146]. Вчителі зверталися також до художньої літератури, публіцистики; методисти розробляли прийоми використання періодики (поточної інформації), телебачення (навчального кіно) на уроках. Роботу з документами органічно інтегрували у процес навчання, наприклад, у процесі засвоєння учнями нового матеріалу щодо структури і функцій вищих органів державної влади, їх характеристика, зроблена вчителем, поєднувалася з опрацюванням учнями відповідних розділів Конституції СРСР. Однак, методика використання документів у процесі навчання правознавства за радянських часів детермінувалася передусім їх змістом, державоцентричним та законознавчим підходами, офіційною ідеологією. Відтак, навчально-виховний потенціал законодавства фактично нівелювався. Це дозволяє стверджувати, що нормативно-правові акти у навчанні слід використовувати не з метою виконання ідеологічного замовлення держави, а для виховання й розвитку учнів на їх демократичних засадах, загальнолюдських цінностях, закріплених у них. Лише за таких умов робота з документами сприятиме підвищенню ефективності навчання правознавства.

Серед методичних прийомів вивчення питань держави і права було порівняння (протиставлення, співставлення). Майже на кожному уроці порівнювали соціалізм і капіталізм, соціалістичну державу протиставляли капіталістичній, соціалістичну демократію – буржуазній, щоб „більш яскраво й переконливо засвідчити переваги соціалізму й успіхи соціалістичних країн”. На їх підтвердження учні під керівництвом вчителя добирали матеріал, опрацьовували періодичну пресу, статистичні збірники, довідники. Як бачимо, порівняння здійснювали з ідеологічних позицій. Лише за умови відкидання цього негативного досвіду, воно стає ефективним прийомом формування правових понять, засвоєння правових знань; сприяє визначенню загального та особливого у фактах і явищах дійсності та поняттях, встановленню взаємозв'язку набутих раніше і нових знань. Цим і пояснюється його широке

використання сьогодні. Радянська методична система залишила також підхід, відповідно до якого, порівняння проводять за критеріями, що відбивають сутність порівнюваних явищ. Крім того, вчителі звертаються до нього у процесі викладу теоретичного матеріалу у формі розповіді, при опрацюванні документів тощо [1, с. 115, 123 – 124].

Для забезпечення системності правової освіти організовували взаємодію школи та сім'ї, сприяли правовому вихованню батьків [10, с. 34 – 36].

Висновки. Модель системи шкільної правової освіти за радянських часів, як показало дослідження, була тоталітарною, ознаками якої є: ідеологічно залежне цілевизначення й цілепокладання; орієнтація змісту на забезпечення авторитарно визначених результатів, що ґрунтуються на антидемократичних цінностях; жорстким контролем за всіма компонентами і процесами системи навчання; нехтуванням потребами й інтересами розвитку особистості на користь колективу, суспільства, держави. Однак, позитивні надбання того періоду: введення самостійного предмета правознавства, використання внутрішньо-курскових та міжпредметних зв'язків, застосування, наочності, порівняння, практичних методів навчання, взаємодія школи та сім'ї у правовому вихованні учнів тощо, успадковані сучасною системою шкільної правової освіти як інваріанти (спадкові інваріанти), стали підґрунтям розробки інноваційних технологій навчання правознавства. Неодмінною умовою їх упровадження в процес навчання та підвищення, у зв'язку з цим, його ефективності є деідеологізація та деполітизація правової освіти в школі, а також переорієнтування її з державоцентричного та законознавчого підходів на людиноцентричний та правознавчий; спрямування її не на виконання замовлення держави, а передусім на задоволення потреби у правовій освіті самої особи, адже знання особою своїх прав, свобод і обов'язків, вміння їх реалізувати й захищати у разі порушення, сприятиме розвитку суспільства і держави на сучасних демократичних засадах.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження. Перспективними у напрямку дослідження є конкретні методичні розробки інноваційних технологій на основі досвіду, успадкованого сучасною системою навчання правознавства.

Список використаної літератури

1. Бойков В. В. Методика викладання курсу суспільствознавства в школі. Посібник для вчителя / В. В. Бойков, О. М. Лушников, М. П. Овчинникова. – К. : Рад. шк., 1974. – 194 с. **2. Додушко І. В.** Использование наглядности на уроках общество- ведения: Кн. для учителя / И. В. Додушко. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1984. – 144 с. **3. Дружкова А. В.** Методика преподавания обществоведения в средней школе : учеб. пособие для студентов ист. фак. пед. ин-тов / А. В. Дружкова. – М. : Просвещение, 1985. – 207 с. **4. Элиасберг Н. И.** Правовое образование в отечественной школе 30-х – 90-ых годов XX в.

Опыт системно-генетического анализа / Н. И. Элиасберг. – СПб., 2000.

5. Изучение обществоведения в средней школе : пособие для учителей / Артемьева Г. В., Бойков В. В., Вендровская Р. Б. и др. ; под ред. А. В. Дружковой. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1983. – 304 с.

6. Калиновський Ю. Ю. Правосвідомість українського суспільства як соціокультурний феномен: філософсько-правова рефлексія : автореф. „Філософія права” / Ю. Ю. Калиновський. – Х., 2010. – 37 с.

7. О введении курса „Основы Советского государства и права” в 8 классе общеобразовательных школ. Приказ Министра просвещения СССР. 7 января 1975 г. № 3 // Сборник приказов и инструкций Министерства просвещения УССР. – 1975. – № 8. – С. 3 – 5.

8. О преподавании обществоведения в школах Украинской ССР. Методическое письмо программно-методического управления Министерства просвещения УССР / ред. П. Л. Уховская. – К. : Рад. шк., 1964. – 139 с.

9. Певцова Е. А. Теория и методика обучения праву : учебник для студ. высш. учеб. заведений / Е. А. Певцова. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 400 с.

10. Программа курсу „Методика правового воспитания школьников” / Давыдов Г. П., Кишин В. А., Мицкевич А. В., Обухов В. А. – М. : Просвещение, 1983. – С. 31 – 36.

11. Проект програми курсу „Основы держави і права України” для 9-х класів загальноосвітніх шкіл / О. М. Мироненко, І. Б. Усенко // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. – 1992. – № 15 – 16. – С. 37 – 49. – К. : „Освіта”, 1992.

12. Проект програми курсу „Основы української держави і права” для 9-х класів загальноосвітніх шкіл / В. Гринчишин, С. Демський, В. Опришко // Інформаційний збірник Міністерства народної освіти України. – 1992. – № 13. – К. : „Освіта”, 1992.

13. Ратушняк С. П. Правознавство: словник-довідник / С. П. Ратушняк. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2005. – 144 с.

14. Рябовол Л. Т. Внесок земських установ у розвиток і становлення шкільної історичної та правознавчої освіти в Україні (на матеріалах Херсонської губернії) / Л. Т. Рябовол // Наукові записки. – Вип. 97. – Серія : Педагогічні науки. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – С. 252 – 257.

15. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / Скакун О. Ф. [пер. з рос.]. – Х. : Консум, 2001. – 656 с.

16. Словарь-справочник по обществоведению и основам Советского государства и права : кн. для учащихся ст. классов общеобразоват. шк. / сост. Н. С. Чернавин. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Просвещение, 1990. – 288 с.

17. Смагін І. І. „Правознавчий” та „законовознавчий” підходи до викладання шкільних правових навчальних предметів / І. І. Смагін // Вісник Житомир. держ. ун-ту. – Серія : педагогічні науки. – Вип. 42. – С. 51 – 55.

18. Стаканков А. В. Теорія і практика правового виховання в історії вітчизняної педагогічної думки другої половини ХІХ – початку ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / А. В. Стаканков. – Х., 2004. – 21 с.

19. Субетто А. И.

Сочинения : в 13 т. / А. И. Суббето. – Кострома : КГУ им. Н. А. Некрасова, 2007. – Т. 7 : Ноосферизм : системология образования и образованиеведение / под ред. Л. А. Зеленова. – 2007. – 520 с. **20. Теорія держави і права (опорні конспекти) : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / авт.-упоряд. М. В. Кравчук. – К. : Атіка, 2003. – 288 с. **21. Хрестоматія з курсу суспільствознавства / упоряд. : Ф. К. Ковальчук, І. М. Скрипкін. – К. : Рад. шк., 1972. – 199 с.****

Рябовол Л. Т. Наслідкування в освітніх системах як основа розробки та впровадження інновацій (на прикладі системи навчання правознавства)

У статті проаналізовано досвід функціонування системи шкільної правової освіти, вироблений, переважно за радянських часів, з позицій системного підходу; визначено позитивні надбання, які можуть бути творчо використані на сучасному етапі її становлення та стати основою розробки і впровадження інновацій у навчання правознавства.

Ключові слова: шкільна правова освіта, навчання правознавства, методична система, методи та прийоми навчання.

Рябовол Л. Т. Наследование в образовательных системах как основа разработки и внедрения инноваций (на примере системы обучения правоведения)

В статье с позиций системного подхода проведен анализ опыта функционирования системы школьного правового образования, сформированного, преимущественно в советский период; выделены те наработки, которые могут быть творчески использованы на современном этапе ее становления и стать основой разработки и внедрения инноваций в обучение правоведения.

Ключевые слова: школьное правовое образование, обучение правоведению, методическая система, методы и приемы обучения.

Ryabovol L. T. Inheritance in educational systems as a basis for development and innovation (for example, learning system of jurisprudence)

The article analyzes the experience of the school system of legal education, being formed, mainly in the Soviet period, with a system approach, defined positive achievements that can be creatively used at the present stage of its formation and the basis for development and innovation in education law.

Key words: school legal education, education law, methodical system, methods and techniques of teaching.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.